

Amel Alić, prof.

ZNAČAJ SOCIJALNE PERCEPCIJE ZA GRAĐENJE MEĐULJUDSKIH ODNOSA U ZAJEDNICI

Sažetak

Poznavanje problema socijalnog percipiranja trebalo bi da bude sastavnim dijelom individualnog rada sa svakom osobom, bez čega se ne mogu očekivati ni uspjesi na planu suočenja osobe sa samim sobom, podizanja nivoa korigibilnosti, izvlačenje pouka iz ranijih iskustava ili korigiranja krivih spoznaja i ubjeđenja.

Sposobnost adekvatnog socijalnog percipiranja dobija na značenju i u području rada, ne samo nastavnika, već i imama, onih koji bdiju nad džematom, ali i svih članova bilo koje vrste zajednice. Tako od obaveze «vježbanja» ovog kvaliteta nije izuzet niti jedan član džemata bilo kojeg nivoa. Ovo tim prije zbog činjenice što brojni Kur'anski ajeti¹ i hadisi upućuju na nužnost građenja adekvatnih odnosa u zajednici, a vidjeli smo, takve odnose teško da možemo očekivati bez kvaliteta adekvatnog socijalnog percipiranja svih participanata.

Ili u najkraćem: u kojoj mjeri je svako od nas sposoban objektivno percipirati samog sebe, ali i sebe u odnosu na druge, u tolikoj mjeri će se takvi pojedinačni kvaliteti prenositi i na cjelokupnu zajednicu.

Ključni pojmovi: Percepcija, socijalna percepcija, pogreške u percipiranju, diferencirano percipiranje, autopercepcija

* * *

U vremenu u kojem živimo svjedoci smo svakodnevnih konflikata i nerazumijevanja među ljudima. Reklo bi se kako je teškoća razumijevanja drugoga i drugačijeg jedna od pojava

¹ Ovom prilikom čini se dostatno podsjetiti na suru Hudžurat, u kojoj gotovo svi ajeti govore o prirodi međusobnih odnosa među muslimanima, te kako tretirati vijesti onih koji to nisu (primjer 6-8 ajet).

imanentnih čovjeku. Pomanjkanje spremnosti da se prevaziđu različita stajališta, te prilagodi sopstveni stav okruženju, također je i kvalitet koji se tokom života uči. Ova komponenta dijelom je preduvjet socijalne zrelosti svakog čovjeka, zbog čega bi se trebalo gotovo svakodnevno baviti sopstvenom spremnošću na kompromise, prihvatanje različitosti i uvažavanje drugoga i drugačijeg.

Od mnogih mogućih faktora koji utiču na uspješnost međuljudskih odnosa izdvajaju se:

- socijalna percepcija,
- emocionalni stavovi i
- empatija.

Imajući u vidu kako jedan od ključnih indikatora pri ocjenjivanju uspješnosti svake osobe u određenom socijalnom ambijentu pripada kvalitetu građenja prihvatljivih odnosa i sposobnosti uspostavljanja pozitivnog transfera u komunikaciji, tim ovaj fenomen dobija na važnosti, pa se na isto vrijedi i osvrnuti.

Cilj ovog kratkog prikaza je ponuditi neka od razumijevanja fenomena socijalnog percipiranja i percipiranja općenito, a kako bi komunikacija nastavnika, imama, kao i svih drugih učesnika u zajedničkom saobraćanju imala, moguće, bolje rezultate. Poznavati navedeni fenomen ima za pretpostavku i bolje poznavanje samog sebe u atmosferi svakodnevne izloženosti naših osobnosti drugim, često, bitno drugačijim osobnostima i osobenostima.

Socijalna percepcija

Percepiranje je psihička reakcija na sve podatke koji preko različitih receptora neprestano stižu u korteks mozga. Pomoću percepcije u stanju smo spoznati i osmisliti objektivnu realnost. Percepcija je istovremeno:

1. organizirana osjetna cjelina kod koje svaki osjetni podatak ima svoje posebno, cjelinom određeno značenje;
2. integracija osjetnih podataka na osnovi naslijeđenih dispozicija, iskustava, navika i čuvstava².

Percepcija je cjelovit i jedinstven doživljaj, aktivan psihički proces i uključuje percipiranje druge osobe. U ovaj proces uključena su i različita prethodna znanja i iskustva koja utiču na

² Grupa autora, (1963), *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb.

različnost interpretacija procesa percepcije. Ovi doživljaji, odnosno, spoznaje stvarnosti određuju naše ponašanje i djelovanje sukladno sa interpretacijom spoznaje.

Objekti koji nas okružuju, fizionomije ljudi, prirodne pojave i slično, u suštini su isti, ali ih svi ljudi ne doživljavaju na isti način. Zapravo bi se mogli usuditi ustvrditi kako sve ove pojave vanjskog svijeta, procesuirane "u nama", kod svake osobe poprimaju različita značenja, pa tako svaki čovjek percipirajući okruženje, unosi dio vlastite ličnosti u tu percepciju.

Opažanje vanjskog svijeta nije jednostavan proces, te on uključuje pet stupnjeva percipiranja³:



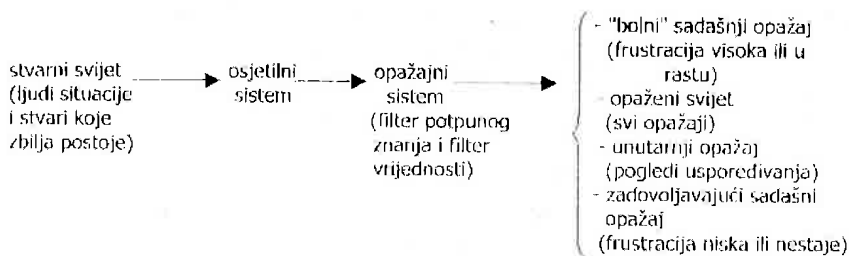
shema 1. prikaz stupnjeva procesa percipiranja

F. Heider (prema Bratanić, 1993) ovaj proces opisuje na način da "osoba A percipira psihičke procese osobe B kroz psihičke procese u samoj sebi", čime se potvrđuje kako različite spoznaje, iskustva i afiniteti imaju potpuno različit put od sakupljanja do interpretiranja percipiranog kod svake osobe. Tako će i različite forme savjetovanja, pozivanje na poštivanje normi i određenih vrijednosti biti na raznolik način doživljene i od strane onoga kome se obraćamo – svaka osoba, naime, već dolazi sa formiranim preubjeđenjima, spoznajama i iskustvima, pa je za uspješnost komunikacije nužno poznavati što veći broj činjenica vezanih za onoga na koga smo upućeni.

W. Glasser (prema Bašić i ostali, 1994) opažanje svijeta i primanje podražaja proširuje na cijeli sistem percipiranja. On

³ Opširnije: Bašić, J., Hudina, B., Trbović, N. K., Žižak, A., (1994): *Integralna metoda*, Alinea, Zagreb.

smatra da jedini sistem kroz koji zamjećujemo stvarni svijet jeste opažajni (perceptivni) sistem. Stvarni svijet se, tako, opaža osjetilima smještenim između stvarnog svijeta i opažajnog sistema.



shema 2. perceptivni sistem po Glasseru

Prethodna razmatranja pomažu nam shvatiti kako sve ono što opažamo uključuje interes za nešto (spoznajni, afektivni i voljni), a ono za šta nemamo interes, u osnovi i ne opažamo (potpuno ili djelimično). Sve informacije koje prolaze kroz opažajni sistem istodobno prolaze i kroz filter vrijednosti i potpunog znanja, određujući naše ponašanje. Uspostavljeni i već primljeni sistem vrijednosti utiče da se odredimo prema podražajima na taj način što svaka informacija dobija pozitivan, negativan ili neutralan predznak.

Ibn Sina, razmatrajući pitanje obrazovanja na višem nivou, dotiče se i fenomena percepcije, koje je, po njemu, direktno povezano s ostvarivanjem funkcije praktičnog i teoretskog intelekta. Obrazovanje uma upućuje na obrazovanje teoretskog, a obrazovanje karaktera upućuje i na teoretski i praktički intelekt.

Šta uključuje koji intelekt, nadalje pojašnjava tabelarni prikaz⁴:

Praktički intelekt	Teoretski intelekt
Vegetativne (nehati) osobine životinjske (animalne, hajvani) osobine - poimanje (fehm) - imaginacija (hijal) - mašta (fantasija)	Materijalni intelekt (inteligencija) - intelekt en habitus - intelekt u djelu - uzvišeni ili stečeni intelekt

Kada govori o psihičkim snagama čovjeka, Ibn Sina navodi dvije vrste moći percipiranja:

⁴ Vidjeti opširnije: S. H. Nasr, (1994), *Tradicionalni islam u moderno svijetu*, El-Kalem, Sarajevo, str. 143.; kao i: Bajraktarević, O., (1990): *Ibn Sina – egzistenicja i bit*, Takvim, Sarajevo, str. 165-175.

- vanjske i
- unutarnje.

U unutarnje spadaju:

1. *sensus communis* ili hisi-mušterik (prva šupljina mozga - mjesto svih osjeta)
2. formativna moć (zadnja šupljina prednjeg mozga - pamćenje informacija *sensus communisa*)
3. mašta (srednja šupljina mozga)
4. razmišljanje
5. memorija ili kuvej-hafiza (zadnja šupljina mozga)

S obzirom da u svakom čovjeku postoji nešto što okuplja sve ove dosežaje, uključujući i "shemu duše", Ibn Sina razvija teoriju o "jastvu", "enanijetu", koja je u dodiru sa idejom svijesti. Svijest je dakle, objedinjujuća komponenta koja unificira dijelove ličnosti. Sve ove zamršene puteve "jastva" kroz koje čovjek putuje tokom svog odgoja i obrazovanja, Ibn Sina nastojao je rasvijetliti u svom opsežnom filozofskom djelu: s procesom koji počinje djelovanjem roditelja, do konačnog prosvjetljenja koje bi trebao čovjek dosegnuti na kraju kompletnog procesa. Tačnost percipiranja svijeta, na ovaj način, proizvodom je cjelokupnog procesa odgajanja i obrazovanja, te dometa duhovnog izrastanja svakog čovjeka.

Međutim, u ambijentu saobraćanja s drugim osobama, mi se ne zadovoljavamo samo prikupljanjem informacija za sebe, pa percipirano na mnoštvo načina dijelimo sa okolinom. Zbog toga se javlja fenomen *socijalne percepcije* koja predstavlja međuovisno percipiranje u socijalnoj situaciji.

Pojedini ljudi nisu spremni uvažiti različiti kut sagledavanja stvarnosti, zbog čega se za njih kaže kako preferiraju *vlastito gledište* u socijalnoj percepciji⁵. Nasuprot nefleksibilnom pristupu različitim gledištima, u prilici smo sresti i osobe koji su svjesni šarolikosti uvjerenja, pa ovakve osobe preferiraju tzv. *sličnost gledišta*⁶.

Simplificirano rečeno, zakonitosti socijalne percepcije ogledaju se kroz poznavanje drugih na osnovu poznavanja samih sebe, pa je objektivno prosuđivanje drugih na najdirektniji način povezano sa mogućnošću objektivnog odnosa spram vlastite

⁵ "drugi doživljavaju svijet kao ja"

⁶ "drugi su slični meni"

ličnosti. Osoba neriješenih unutarnjih konfliktata i neosvješćenog nesvjesnog u sebi, bit će spriječena objektivno suditi o drugome.

Pogreške u percipiranju

Proces opažanja podložan je, kako smo vidjeli, i brojnim mogućim greškama. Najčešće pogreške vezane su za sklonost predrasudama, stereotipijama, intolerantnosti, projekcijama, te za tzv., "halo-efekat". Mi ćemo ovom prilikom pažnju posvetiti samo nekim najčešćim pogreškama, a sa kojima se susrećemo u svakodnevnoj komunikaciji.

60 Svakodnevna komunikacija s drugim osobama uključuje i suočavanje sa iskrivljenom ili neadekvatnom percepcijom socijalnog okruženja. U tom smislu, nerijetko se može čuti kako pojedine osobe vlastitu poziciju (posebno ako je nepovoljna), neuspjehe, probleme i uzroke za različite konflikte, pripisuju drugima (radnim kolegama, učenici nastavnici, itd.), ne ulažući niti minimalan napor na suočenju sa stvarnim razlozima, uzrocima i povodima. P. Diel (prema Bratanić, 1993) je ovakav način sagledavanja stvarnosti zaokružio sintagmom *projekcijska introspekcija*. Projekcija je odbrambeni mehanizam za kojim posežu svi oni koji su nenaučeni realno se suočiti s nezadovoljenim motivima, dok se pod pojmom introspekcija podrazumijeva kvalitet samopromatranja. Na ovaj način zaključujemo kako je projekcijska introspekcija zapravo pripisivanje drugoj osobi osobina, stavova i motiva ponašanja, koja su, zapravo, u nama samima, a kojih nismo svjesni i ne želimo ih priznati, pa ih se rješavamo pripisujući ih drugima (gotovo redovno je to nesvjestan proces). Pogreške u percipiranju su, tako, najčešće rezultat i neadekvatne autopercepcije koja se, opet, najčešće ogleda u procjenjivanju vlastitih sposobnosti, mogućnosti ili pak, uvjerenja u vlastitu "nepogrešivost".

60 Greške u donošenju sudova i tačnom opažanju stvarnih osobina vrlo su često proizvod prvog dojma, tzv., "halo-efekta". Pod "halo-efektom" treba razumijevati uočavanje i procjenjivanje cjelokupne osobe na osnovu neke pojedinačne osobine prilikom prvog susreta sa određenom osobom⁷. Ovakva procjena se sastoji od prijenosa pojedine osobine (na cjelokupnu ličnost) i transfera cjelokupnog dojma.

⁷ Nesvjesni mehanizam halo-efekta prenosi dojam i na ostale osobine ličnosti.

Pored već pomenute projekcije, Olport (1991) kao vrlo čest izvor griješenja u procjenjivanju i percipiranju navodi i pretjeranu uproštenost. Zamke pretjeranog uproštavanja ogledaju se kroz prirodno ograničenje ljudskog intelekta u sklonosti da se poseže za stereotipnim kategorizacijama i kvalifikacijama baziranim na polnim, generacijskim, nacionalnim, konfesionalnim i drugim razlozima, pa se pod ovakvim vrstama pogrešaka mogu podrazumijevati i svi prethodni navedeni izvori griješenja.

Mogućnosti tačnog percipiranja

Prosudivanje i procjenjivanje percipiranog ovisi od sposobnosti ljudi, kvaliteta osobine i sličnosti osoba. Prosudivanje je složen sklop mentalnih procesa kod kojih inteligencija igra vrlo važnu ulogu. Intelligentni ljudi su u prednosti kod ocjenjivanja ličnosti drugih. Kako vidimo, razvitak i dometi kognitivnog područja svake osobe u procesu odgajanja i socijaliziranja od presudnog su značaja za tačnost percipiranja u kasnijim razdobljima života. Pa ipak, premda "*spoznaja o*" čini fundament ispravnog opažanja, ni "*osjećati za*" kao ni "*biti vođen ka*" ne mogu biti isključeni. Šta to znači? Nerijetko i pored dovoljno saznanja i racionalnog uvida bivamo vođeni protuslovnim osjećajima i istim takvim motivima. Zbog toga kontroliranje vlastitih emocija (afektivno područje) i unutarnjih pokretača (konativno područje), uz ranije navedeno kognitivno područje, upozoravaju na potrebu koherentnosti unutar i izvan ovog temeljnog trougla svake osobe u procesu tačnog percipiranja.

Upravo zbog potpunijeg razumijevanja inteligencije, recentna istraživanja klasičnom shvatanju ove čovjekove kvalitete pridodaju i neophodnost uključivanja tzv., emocionalne ili personalne inteligencije. Salovej (prema Goleman, 2002), tako, Gardnerovu personalnu inteligenciju⁸ proširuje na slijedeća osnovna područja:

⁸ Tako je Gardner kroz svoja istraživanja proširio dotadašnje dominantno shvatanje inteligencije zasnovano na dovoljnosti izračunavanja standardnog koeficijenta inteligencije (poznatog skraćeno kao IQ). On je ustanovio kako se kod svake osobe u većoj ili manjoj mjeri zapažaju različiti kognitivni stilovi za koje postoje i različite predispozicije, a koje se dalje, kroz život, mogu razvijati. Gardnerovo pobijanje jedinstvene i monolitne inteligencije zasnovano je na tvrdnji kako inteligenciju predstavlja spektar od sedam osnovnih varijeteta u koje spadaju: verbalna, matematičko-logička sposobnost, talenat za osjećaj prostora, kinestetički i muzički, te interpersonalne i intrapersonalne sposobnosti.

- sposobnost spoznavanja emocija,
- upravljanje emocijama,
- samomotivacija,
- prepoznavanje emocija kod drugih (empatija), te
- umijeće održavanja povoljnih međusobnih odnosa.

Prema N. L. Gagen (Bratanić, 1993), tačnost socijalne percepcije uvjetovana je stupnjem značaja za nas onoga što percipiramo i sposobnošću uživanja u položaj druge osobe.

Olport (1991) u preduvjete dobre procjene ubraja: iskustvo, sličnost pojave, inteligenciju, kognitivnu složenost, samouviđanje, društvenu snalazljivost i prilagodljivost, izdvojenost, estetski stav i intrareceptivnost.

Također, u interakciji sa drugim osobama, mi neprestano preispitujemo u kolikoj mjeri osjećamo povjerenje prema drugima. Imati povjerenje u druge podrazumijeva i specifično percipiranje, što u slučaju pogrešne procjene stupnja povjerenja može uticati na tačnost percipiranja. Opća klima u izgrađenoj mreži socijalne interakcije ovisi od izgrađenosti pojedinačnih odnosa. U svakoj mreži interakcije pristupi povjerenju mogu biti različiti, gradirajući od neumjerenog povjerenja u sve, do potpunog nepovjerenja.

pristupi povjerenju:

optimističan = *imam povjerenja u svakoga*

pesimističan = *nemam povjerenja ni u koga*

realan-human = *imam povjerenja u onoga ko to zaslužuje*

Pristup svakoj osobi počinje i biva određen adekvatnim percipiranjem, za čiju tačnost, kako vidimo, moraju biti ispunjeni ranije pobrojani uvjeti. Islamski stav u pogledu pristupa povjerenju je, očito, nedvosmislen. Tako objektivnost u islamskoj perspektivi zahtijeva sigurni hod između krajnosti, brižljivo vodeći računa o tome da realno-humano sagledavamo svakoga, prethodno uvažavajući i vlastitu i osobnost drugih ljudi.

Terapeutski zahvati koji imaju za cilj razviti kompetentost *diferenciranog percipiranja*, zapravo su usmjereni ka učenju tačnog opažanja.

O aspektima emocionalne inteligencije vidjeti opširnije: Goleman, D., (2002). *Emocionalna inteligencija*, Geopolitika, Beograd.

Da bi proces opažanja vanjskog svijeta bio pozitivan, King (prema Bašić i ostali, 1994) predlaže vježbanje i preispitivanje svake osobe kroz kontinuirano postavljanje slijedećih pitanja:

- Ja kakav sam,
- Ja kakav mislim da jesam,
- Ja kakav drugi misle da jesam,
- Ja kakav mislim da drugi misle da sam,
- Ja kakav mislim da bih trebao biti, i
- Ja kakav mislim da sam u odnosu na ono što mislim da moram biti.

Na temelju odgovora dobivenih na prethodna pitanja (percepcija samog sebe), dolazi se i do cjelokupne slike o sebi (self-image). Osvješćivanje samoga sebe proizilazi iz spoznaje šest ključnih ili temeljnih komponenata slike o sebi, podrazumijevajući pod tim tjelesni, intelektualni, emocionalni, filozofski (organizirana vjerovanja, vrijednosti, stavovi...), socijalni (odnos s drugima) i komunikacijski aspekt ličnosti. Praktični rad na području svakog aspekta uključivao bi temeljito preispitivanje osobe kroz postavljanje pitanja o određenju samog sebe u odnosu na svako područje.

No, Kingovih sedam pitanja za preispitivanje kao da su preuzeta iz bilo kojeg općeg mjesta poučavanja Islamu. Premda bi se samo o ovom pitanju mogli posvetiti i čitavi tomovi, čini se dovoljnim i prikladnim podsjetiti na samo jedan hadis Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, a kojeg prenosi Muslim:

«Tako mi Allaha, ja se u svakom danu više od sedamdeset puta obratim Allahu za oprost.»

Na ovaj način islamsko stajalište u pogledu adekvatne socijalne percepcije, autopercepcije i percepcije općenito, stavlja se u kontekst stupnja imana, razotkrivajući i horizontalnu, ali i vertikalnu pozicioniranost čovjeka u odnosu na transcendentno.

LITERATURA

1. Bajraktarević, O., (1990): *Ibn Sina – egzistencija i bit*, Takvim, Sarajevo.
2. Bašić, J., Hudina, B., Trbović, N.K., Žižak, A., (1994): *Integralna metoda*, Alinea, Zagreb.
3. Bellenger, L., (1992): *Umijeće komuniciranja*, Svjetlost, Sarajevo.

4. Brajša, P., (1993): *Pedagoška komunikologija*, Školske novine, Zagreb.
5. Bratanić, M., (1993): *Mikropedagogija – interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, Školska knjiga, Zagreb.
6. Glasser, W.: "Konflikti"; *Socijalna zaštita*, br. 30/31/32, Zagreb, 1989.
7. Goleman, D., (2002): *Emocionalna inteligencija*, Geopolitika, Beograd.
8. Grupa autora, (1963): *Enciklopedijski riječnik pedagogije*, Zagreb.
9. Ibn-Kesir, (2002): *Tefsir: skraćeno izdanje*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo.
10. Mandić, P., (1986): *Savjetodavni vaspitni rad*, Svjetlost, Sarajevo.
11. Olport, G., V., (1991): *Sklop i razvoj ličnosti*, Katarina, Bugojno.
12. Rakić, B., (1974): *Vaspitno djelovanje u malim grupama*, Sarajevo.
13. Mehmedović, A., (1991): *Tako je govorio Muhammed Resulullah*, Grafičar, Tuzla.

أهمية المتابعة الاجتماعية في مجال بناء العلاقات في المجتمع خلاصة البحث

معرفة أسلوب المتابعة الاجتماعية شرط للتعامل الصحيح مع كل فرد من أفراد المجتمع، وبدونها لا يمكن تحقيق النتائج في متابعة الفرد لنفسه وتصحيح المسار بناء على التجارب السابقة وتصحيح المواقف والمعارف الخاطئة.

لأسلوب المتابعة الاجتماعية دور مهم في عمل المدرسين والأئمة وكل من يهتم بأفراد مجتمعه. وينبغي على جميع أفراد الجماعة بأي شكل من أشكالها ممارسة هذا الفن والتدريب عليه. لا سيما وتشير الآيات والأحاديث الكثيرة إلى ضرورة إقامة العلاقات الطيبة بين أفراد المجتمع ولا يمكن ذلك إلا عن طريق أسلوب المتابعة الاجتماعية المتميز لكل أفراد المجموعة.

وباختصار نقول: إلى أي مدى يكون استعداد كل واحد منا لمتابعة نفسه وخاصة ما يخص علاقاتنا مع الآخرين؟ وبهؤلاء ينتشر ذلك ويؤثر إيجابيا على المجتمع كله.

المصطلحات الرئيسية: المتابعة، المتابعة الاجتماعية، الأخطاء في المتابعة، المتابعة المتنوعة، المتابعة الذاتية.

THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL PERCEPTION IN THE BUILDING OF INTERPERSONAL RELATIONS IN THE COMMUNITY

Summary

The familiarity with the problem of social perception ought to be an integral part of individual work with every individual – without which one cannot expect success on the level of an individual who is confronting his/her own self, raising the level of correction, learning from earlier experiences or correcting false beliefs.

The ability of adequate social perception gains in its meaning in the field of work, of not only the teachers, but also the imams and those who watch over the jam'ats, but also all the members of any community, so that no member of a jama't on any level is exempt from the duty of 'practising' this quality. All the more so because of the fact that numerous Qur'anic verses and hadith direct our attention to the necessity of building adequate relations in the community, and as we have seen, it is difficult to expect such relations without quality and adequate social perception of all the participants.

To put it very briefly: to what degree is each and everyone of us capable of objectively perceiving him/herself, but also his/her own self in relation to others, to such an extent so that such individual qualities will be passed on to the entire community.

Key words: *perception, social perception, perception errors, differentiative perception, autoperception.*

